

Roger Crowley
Konstantinopels fald – Slaget mellem islam og Vesten
Oversat kyndigt fra engelsk af Henning Goldbæk
Rosenkilde & Bahnhof 2013
292 sider, ill.
kr. 399,95

Der er verdenshistorie i denne bog. Ikke blot serveret på en yderst indbydende måde, men også kyndigt. Et verdensrige og et imperium går under og et nyt opstår. Men det er også ”en beretning om menneskeligt mod og grusomhed, om teknisk snilde, held, fejhed, fordomme og hemmeligheder. Den berører også mange andre aspekter af en verden, der stod på tærsklen til store forandringer” (s. 6).

I daggryet den 29. maj 1453 var dødskampen i gang i Konstantinopel, og i løbet af dagen var byen og den resterende del af det fordums så mægtige Byzantinske Rige faldet til osmannerne unge sultan, den kun 21-årige Mehmet 2. Siden den romerske kejser Konstantin 1. den Store (ca. 280-337) i 330 havde gjort Byzantion ved indsejlingen til Bosporus til righovedstad på linje med Rom, var der gået nøjagtig 1123 år og 27 dage.

Af det forhen så mægtige og betydningsfulde Byzantinske Rige var der i 1453 ikke meget tilbage. Anatolien var for længst faldet til osmannerne, og i 1200-tallet havde de passeret Bosporus og erobret betydelige dele af det europæiske Balkan. Nu manglede kun Rigets hovedstad. Osmanerne kaldte Konstantinopel ”Det Røde Æble”. Byen var for dem selve symbolet på verdensmagt. Og denne rolle ville osmannerne gerne overtage og videreføre. Med udtrykket ”Det Røde Æble” refererede de bogstaveligt til den globus, som kejser Justinian holdt i højre hånd på rytterstatuen af ham i byen. Den, der besad det røde æble, havde verdensherredømmet. I nærheden af Hagia Sophia-kirken stod der på en tredive meter høj søjle en vældig bronzerytterstatue af kejser Jusrinian, der skulle understrege det tidlige Byzantinske Riges magt og dets rolle som et kristent bolværk mod øst.

Siden Konstantin den Store havde flyttet hovedstaden til Byzans i år 330, havde byen oplevet hele 22 belejringer. Og kun en gang var den faldet. Og til hvem? Såmænd i 1204, da kristne korsriddere på vej til det 4. korstog og stærkt inspireret af handelsrepublikken Venezia indtog byen og plyndrede den. En begivenhed, Konstantinopel aldrig helt forvandt – hverken økonomisk eller militært.

Lad det være sagt med det samme. Det er en fremragende bog historikeren Roger Crowley (f. 1951) har skrevet. Han er født og opvokset på Malta, hvor faren var tilknyttet den engelske flåde. Stærkt inspireret af moren blev unge Roger introduceret til middelhavskulturen og ikke mindst til dens østlige del. Crowley fik sin akademiske uddannelse i Cambridge og har siden koncentreret sin historiske interesse omkring Konstantinopel og byens surroundings.

I nærværende bog er hver en murbrok og hver en skriftlig kilde blevet vendt og studeret. Crowleys narrative og episke form, kombineret med hans udtalte fortælleglæde, gør læsning af bogen til en fortryllende oplevelse. På trods af en helt overvældende mængde og vel at mærke meningsfyldte detaljer mister læseren aldrig overblikket. Takket være forfatterens sikre greb om sit stof. Hans kildegrundlag er hele tiden i orden og dokumenteres ved et omfattende noteapparat. I sandhedens interesse skal nævnes, at forfatteren har været begunstiget af en række ganske vist mere eller mindre troværdige øjenvidneberetninger. Tillad mig at give et par eksempler på Crowleys stil. Først om sultan Mehmeds forberedelser til slaget:

”De osmanniske tropper blev gjort klar til slaget i de tidlige morgentimer. I mørket i sit telt udførte Mehmet sin rituelle afvaskning og bøn og bad Gud om hjælp til byens fald. Højst sandsynligt omfattede hans forberedelser også at han klæde sig i en særlig skjorte, rigt broderet med vers fra Koranen og Guds navne, som en magisk beskyttelse mod ulykke. Iført turban og kaftan, væbnet med et sværd og ledsaget af sine vigtigste kommandanter besteg han sin hest for at lede angrebet” (s. 207).

Dernæst fra slagmarken (s. 210f.):

”Alt var mørkt og kaotisk denne tidlige sommermorgen, slagtumlen var øredøvende, det var ”som om luften skulle sprænges” af de drønende kedelpauker, fløjternes skingre piben, bækkernes smækken, kirkeklokkernes ringen, de hvislende pile, der fløj gennem nattetumlen, de osmanniske kanoners underjordiske brøl, der fik jorden til at skælve, og håndvåbnenes høje brag. Sværd klirrede højt, når de ramte skjoldene, men var mere lydløse, når de skar luftrør over; pile borede sig ind i brystkasser, blykugler flåede ribben på, sten smadrede hjerneskaller – og midt i denne larm hørte man det langt værre virvar af menneskestemmer; bønner og kampråb, eder, opildnende råb, gråd og de såredes lave støn under dødskampen”.

Og endelig fra slagets afsluttende timer om morgenen den 29. maj (s. 217):

”Solen stod op, det var daggry. Osmanniske soldater bevægede sig rundt mellem de faldne og huggede hovedet af de døde og de døende. Store rovfugle kredsede over skuepladsen. Forsvaret af byen var brudt sammen på mindre end fem timer”.

Forfatteren gør rigtigt opmærksom på, at ordet ”tyrk” i datiden og i såvel europæisk som osmannisk kontekst var et skældsord. I Vesten udløste ordet dertil skræk og rædsel. Vi kender alle sammen begreber som ”den tyrkiske fare” og ”tyrken kommer”. Begreber, der florerede i den vesteuropæiske, ikke mindst gejstlige, offentlighed. Det var først, da Kemal Atatürk i 1920'erne opbyggede sin tyrkiske nationalstat, at ordet for alvor blev stuerent.

Forud for beskrivelsen af selve slaget om Konstantinopel har Crowley i bogen behandlet udvalgte sider af de to parters indre struktur, af deres styrker og svagheder samt udpeget væsentlige tematiske hovedpunkter.

Konstantinopels fald forårsagede mange tårer i den kristne verden – tårer, der i rigt mål er prentet i munkes og præsters efterladte krøniker og klagesange. I vest har tårerne dog væsentligst været dem, der angiveligt skyldes krokodillen. En i mange henseender ubekvem gejstlig og økonomisk konkurrent var dog blevet fjernet.

Men i øst var klagesangene anderledes alvorligt ment. Det slaviske rige Rus, med hovedsæde i Kiev, havde 988 fået sin kristendom, sit skriftsprog, sine ikoner og så meget andet fra Konstantinopel. Hovedkirken i Kiev – Sofia-kirken, var bygget over mønstret fra Konstantinopel. Byens fald til de vantro osmanner blev af mange set som en naturlig konsekvens af Moskvas tilnærmelse til pavestolen under det nyligt afholdte kirkemøde i Firenze. Latinerne og papisterne – ment som skældsord - i Rom skulle man for alt i verden holde sig på afstand af.

Senere, i anden halvdel af 1400-tallet, og nu for den unge moskovitiske stat, skabte osmannernes erobring af kejserbyen (= russ. tsargrad) politiske myter. Den unge lærling havde forgudet mesteren og efterlignede ham gerne. Nu turde den hidtidige storfyrste tøvende og ærbødigt overtage kejsertitlen - i den slaviske variant tsar. Også en sejlivet myte opstod. Den lever såmænd den dag i dag, blot i andre klædebon. I 14- og 1500-tallets optik sagde man: Det første Rom gik til grunde, det andet Rom ligeså. Og værdigheden som ”Det tredje Rom” var dermed naturligt overgået til Moskva. Og, som der står i krøniken, ”et fjerde vil aldrig opstå”.

Det største slag mod kristenheden var dog tabet af Hagia Sophia, af Den Hellige Visdoms Kirke, og dens profanering som fremtidig moské og helligdom for de vantro. Tillad derfor anmelderen at parafrasere forfatterens sammenfatning af denne, kristendommens største helligdom gennem næsten 1000 år, af Hagia Sophias betydning gennem tiderne.

Byzans døde, da det sidste øksehug mod kirkens lød den dag i maj 1453. Kirken havde været vidne til mange af den kejserlige bys store dramaer. Her havde der allerede stået et Guds hus i 1100 år, Justinians store kirke var 900 år gammel. Hver kejser var blevet kronet her – med undtagelse af den sidste (!). Mange af kejserrigets betydningsfulde dramaer havde udspillet sig under denne kuppel, der ”syntes at hænge ned fra himlen, som i en gylden kæde”.

På kirkens marmorgulv var der blevet udgydt blod. Der havde været oprør – patriarker og kejsere havde søgt tilflugt her. På flugt for pøbel og ransmænd, eller de var med vold slæbt ud af kirken. Tre gange var kuplen styrtet sammen på grund af jordskælv. Pavelige udsendinge var draget ind gennem de imposante porte med deres bandbullen. Nordiske vikinger eller varæger havde under gudstjenesten, langt fra hjemlandet, og i deres kedsomhed ristet deres navnetræk på dens vægge. Barbariske

korsriddere havde plyndret den. Her var udsendinge fra storfyrsten i Kiev blevet slået af den ortodokse liturgis overjordiske skønhed og efterfølgende fået overtalt deres herre og hans folk til at gå over til kristendommen. Mange generationer af troende havde slidt Sankt Sophia-kirkens gulve blanke med deres fødder. Den Hellige Visdoms Kirke og dens historie var et spejlbillede af hele Byzans - af det hellige og profane, af det mystiske og sanselige, det smukke og grusomme, af det irrationelle, det guddommelige og det menneskelige. Og efter 1123 år og 27 dage lakkede alt dette nu mod sin ende.

Roger Crowley har skrevet en ganske vidunderlig bog. Læseren kan sætte sig tilbage i lænestolen og i et langsomt tempo nyde hver eneste af de kun små 300 sider. Hver side tænder i læserens hoved stof til nye sider. Så koncentreret er forfatterens sprog, og alligevel er det letflydende og letlæst. Nyd en stilist af Guds nåde og en fremragende kender af sit stof.